

Többször beragadtunk – Ha olyan gyorsan növekedtünk volna az elmúlt évtizedekben, mint a többi visegrádi ország átlaga, 36 százalékkal lenne gazdagabb Magyarország

Szepesi Balázs, 2019. március

A nemzeti össztermék és a háztartások fogyasztása jelentősen nőtt a rendszerváltás óta, azonban a többi volt kommunista ország gazdasága gyorsabban fejlődött, mint a miénk. Ha a többi visegrádi ország átlagát hoztuk volna a GDP növekedésében az egy főre jutó nemzeti termék 1,4 millió forinttal lenne magasabb. Mitől ragadtunk be?

A rendszerváltáskor azt vártuk, hogy belátható időn belül mi is nyugati életszínvonalon élhetünk majd. Ez az álom azonban nem teljesült – 2017-ben kevesebb, mint fele annyit költhetett egy magyar háztartás, mint egy német vagy egy osztrák a rendszerváltás éveiben.

Az álmok feladata persze nem a célkijelölés, hanem az inspiráció. Nálunk 56 százalékkal nőtt a fogyasztás reálértéke 1995 és 2017 között, míg a két példának tekintett országban csak 31 százalékkal. Haladunk, csak lassan. A volt keleti országok közül egyikben sem sikerült felzárkózni a nyugati életszínvonalhoz – még a legszegényebb mediterrán országban, Portugáliában is magasabb az egy főre jutó fogyasztás, mint a leggazdagabb egykori kommunista országban, Szlovéniában.

„A magyar rendszerváltás szimbolikus napja volt 1989. március 15-e. 80-100 ezer ember gyűlt össze, hogy együtt ünnepeljen és demonstráljon egy szabad, demokratikus világért. Kevésbé emblematis, de hasonlóan szimbolikus rendszerváltó nap volt 1989. április 4-e, amikor félmillió ember kelt át a határon Ausztriába hűtőgépet, televíziót venni. A családokat a jól működő háztartási gépek, a Toblerone csoki és a déligyümölcs jelképezte nyugati élet vonzotta”. – Az Összkép [25 éve című sorozatának nyitócikke](#) a rendszerváltás óta eltelt idő megítéléséről szól.

Nem kaptuk el a ritmust

A háztartások költségének változásában nagyok a különbségek a volt keleti blokk országai között– és Magyarország utolsó előtti a térség országai között. 1995-től vannak összehasonlítható adatok, de ez számunkra nem sokat jelent – Magyarországon az életszínvonal 1995-ben, a Bokros csomag évében még nem heverte ki a rendszerváltás okozta sokkot.

Az Összkép a magyar társadalom és gazdaság működéséről szóló elemzések magazinja. [Iratkozz fel hírlevelünkre](#), [kövess minket](#), ha szeretnéd mélyebben megérteni, hogyan működik Magyarország.

Köd a Köröshegyi völgyhíd felett – forrás: erdekesvilag.hu

A háztartási fogyasztás reálértékének változása 1995 és 2017 között százalékban			
Ausztria	137	NYUGAT	131
Németország	125		
Észtország	273	Baltikum	258
Lettország	228		
Litvánia	272		
Bulgária	201	Kelet-Balkán	242
Románia	284		
Görögország	120	Mediterrán országok	130
Olaszország	117		
Portugália	135		
Spanyolország	148		
Csehország	173	Visegrádiak (Magyarország nélkül)	204
Lengyelország	229		
Szlovákia	211		
Horvátország	147	Ex-Jugoszlávia	166
Szerbia	194		
Szlovénia	158		
Magyarország	156		

Forrás: worldbank.org

Van, ahol külföldről jön a pénz

A fogyasztási adatokkal érdemes óvatosan bánni. Főleg azért, mert sok volt szocialista országban a külföldön dolgozók jövedelme dobja meg a fogyasztást. Romániából a 25-64 éves emberek 20 százaléka költözött másik EU tagállamba dolgozni 2017-ben, a munkaképes korú lakosság több mint tizede indult meg Litvániából, Horvátországból, Lettországból és Bulgáriából. Hiába van teli a közbeszéd azzal, hogy aki tud, külföldön dolgozik, a magyarok sokkal kisebb arányban indulnak neki Európának (5,2 %), a más uniós országban élők aránya a harmadik legalacsonyabb Csehország és Szlovénia után.

**A másik EU országban élő 25-64 évesek aránya százalékban
(az otthon élő azonos korúakhoz képest)**

Románia	19,7	Lengyelország	7,8
Litvánia	15	Észtország	6,8
Horvátország	14	Szlovákia	6
Lettország	12,9	Magyarország	5,2
Bulgária	12,5	Szlovénia	3
<i>Átlag</i>	<i>9,5</i>	Csehország	<i>1,8</i>

Forrás: [Eurostat](#)

Ha nem a fogyasztási, hanem a termelési oldalt nézzük, akkor azt találjuk, hogy Magyarország GDP-je 76 százalékkal nőtt 1991 és 2017 között, a másik három visegrádi ország növekedésének átlaga pedig 140 százalékkal lett magasabb – másfélszer nagyobb az elmúlt majd három évtized cseh-lengyel-szlovák növekedési ráták átlaga (3,5 %), mint a miénk (2,3 %). Ha olyan gyorsan erősödött volna a gazdaságunk, mint a hozzánk leginkább hasonlító három másik ország, akkor a magyar GDP 36 százalékkal lenne több, évente egymillió négyszázezer forinttal lenne több az egy főre jutó hozzáadott érték.

6 évvel hosszabb lett az élet

Persze a pénz nem minden. Ha a jólét egy másik fő mutatóját, a születéskor várható élettartamot nézzük, akkor már büszkébbek lehetünk magunkra. Magyarországon 1990 és 2016 között 6,3 évvel nőtt a várható élettartam, ez az ötödik legnagyobb növekedés a régióban. Azonban egy most születő magyar várhatóan öt évvel él kevesebbet, mint egy német vagy egy osztrák. A különbség csökkent, de nem sokat. Azonban ez arra utal, hogy az életünk minősége jobban javult, mint amennyivel a jövedelmek nőttek. Ennek hátteréről a [Félegészség](#) című cikkben írt az Összkép.

A születéskor várható átlagos élettartam			
	2016.	Növekedés 1990 és 2016 között, években	A volt kommunista országok sorrendje az élettartam növekedés szerint
Spanyolország	82,8	6,0	
Olaszország	82,5	5,6	
Portugália	81,1	7,2	
Görögország	81,0	4,1	
Ausztria	80,9	5,3	
Szlovénia	80,8	7,6	2.
Németország	80,6	5,4	
Csehország	78,3	6,9	3.
Horvátország	78,0	5,9	6.
Észtország	77,7	8,3	1.
Lengyelország	77,5	6,6	4.
Szlovákia	76,6	5,6	7.
Magyarország	75,6	6,3	5.
Szerbia	75,2	3,1	11.
Románia	75,0	5,3	8.
Bulgária	74,6	3,0	12.
Lettország	74,5	5,3	9.
Litvánia	74,3	3,2	10.

Forrás: worldbank.org

Hol tűnt el ez a fejenként 1,4 millió forint?

Mi az oka annak, hogy a magyar gazdaság növekedési üteme ennyire alacsony sorstársainkhoz képest? Mielőtt eljutnánk a nemzeti széthúzáshoz vagy az elitek árulásáig, érdemes megnézni, időben hogyan alakult a növekedés üteme. A magyar gazdaság fejlődése ugyanis nem volt mindig lassabb, mint a többi visegrádi országban. 1998 és 2004 között gyorsabban nőttünk, mint a többiek, 2013 óta is jól tarjuk az ütemet. Azonban a rendszerváltás utáni első években beragadtunk, 2005 és 2012 között is elhúztak mellettünk a többiek. Ment a futás, csak többször elvesztettük a ritmust. A válságok és az államadósság többször is megakasztottak minket a többiekhez képest.

Magyarország és a másik három visegrádi ország növekedési rátájának átlaga közötti különbség

Forrás: worldbank.org

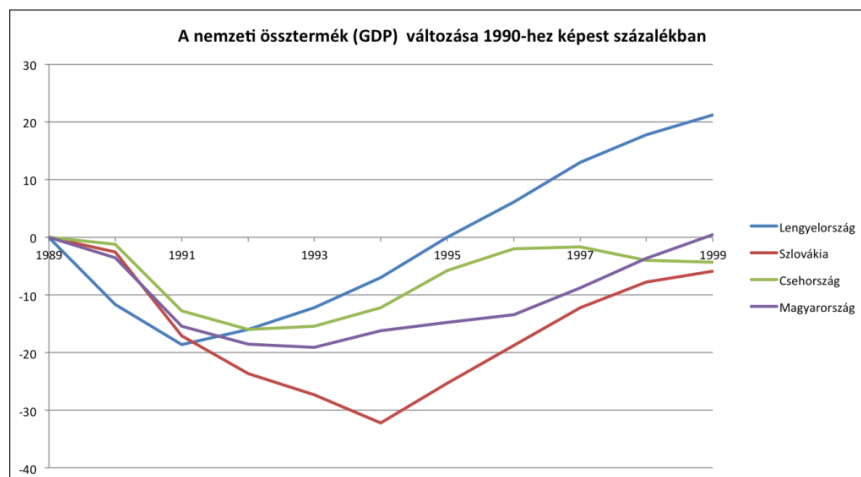
Első csapás: a rendszerváltás sokkja

Az első csapás a rendszerváltás pillanatában érte a gazdaságot. Az ország az 1929-es nagy világgazdasági válságnál is nagyobb visszaeséssel lépett be az új korszakba. Negyedével esett az ipar és az építőipar teljesítménye, harmadával zsugorodott a mezőgazdasági termelés. A kiskereskedelem forgalmának értéke ötödével csökkent.

A kialakulatlan játékszabályok idején sokan a zavarosban halásztak, a kreatív energiák komoly részét az előnyök és pozíciószerezés kötötte le az építkezés, az újítás helyett.

A rendszerváltók nem látták elég mélyen, mennyire korhadt a magyar gazdaság belseje, nem mérték fel, mekkora sokkot okoz majd a piacgazdaság és a világpiac. Ennek következtében nem voltak kidolgozott elképzelések, milyen lehetőségeket kínál Magyarország a korszerű, versenyképes működésbe közvetlenül bekapcsolódni nem tudó cégeknek, embereknek.

A rendszerváltás a többi közép-európai gazdaságot is megrázta, nem a piacgazdaságra való átállás sokkja idején szakadtunk le a többiektől.

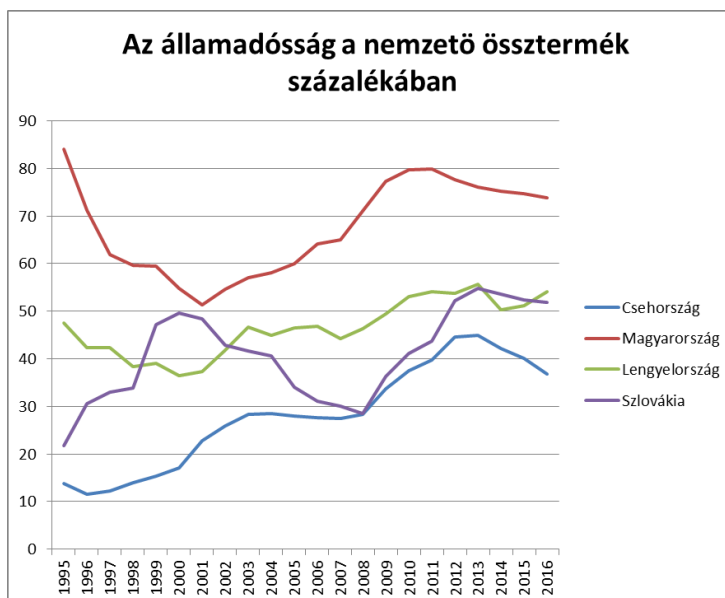

Forrás: IMF – Kolodko (2000)

Erről az időszakról szól egy korábbi cikkünk, ami [ide kattintva tudsz elolvasni](#).

Második csapás: belebotlottunk az államadósságba

A kilencvenes években az adósságterhek kamatai éves átlagban a nemzeti termék 7 százalékát tették ki Magyarországon. Ez a teher több mint 5 százalékkal volt magasabb, mint a csehek esetében, a lengyel és szlovák értéket 3-4 százalékkal haladja meg. Ezt az adósságot a privatizáció csúcsra járatásával, a lakossági fogyasztás visszafogásával, majd a fegyelmezett költségvetési politika kialakításával 2001-re sikerült lefaragni, azonban ez sajnos nem tartott sokáig – a válság előtt már újra ott voltunk, mint közvetlenül a Bokros-csomag után.

Forrás: ksh.hu

Az államadósság egy része [Kádár hitele](#), azonban nem úszhatjuk meg ennyivel. A magyar állam [1992 és 1994 között](#), illetve [2002 és 2007 között](#) is többet költött, mint amennyi bevételeiből a hitelek törlesztése után maradt.

Ezek közül az első korszakot még a rendszerváltás káoszához köthetjük. A 80-as évek végén és 90-es évek első felében valós kontroll nélkül működött, és akkori áron több mint 500 milliárd forintot veszteséget halmozott a bankrendszer – ennek körülbelül fele a 90 előtti időszakhoz köthető, másik fele keletkezett a rendszerváltás után. A bankrendszert végül [több lépcsőben, állami forrásokból](#) konszolidálták.

A második eladósodás már teljes egészében demokratikus vívmány – egyszerűen többet költött akkor a kormány, mint amennyi bevétele volt.

Harmadik csapás: A 2008-as válság – és ami előtte történt

Magyarországon a válság nagyobbat ütött, mint a többiekben. A devizahitelek miatt becsődölt a bankrendszer, a vállalkozásokat egyszerre sújtotta a kereslet megcsappanása és a finanszírozás ellehetetlenülése. Az ország finanszírozhatóságának megtartása érdekében az állam rengeteg pénzt vont ki a gazdaságból. 2009-ben 6,5 százalékot csökkent a gazdaság teljesítménye.

A GDP változása az előző évhez képest

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lengyelország	7,1	4,2	2,8	3,9	5,0	1,6
Szlovákia	10,8	5,5	-5,5	4,9	2,7	1,5
Csehország	5,0	1,8	-5,3	2,0	1,6	-0,9
V3	7,6	3,9	-2,7	3,6	3,1	0,7
Magyarország	0,6	1,0	-6,5	0,9	2,0	-1,1
Különbség a V3 és Magyarország között	7,0	2,8	3,7	2,7	1,1	1,9

Forrás: worldbank.org

Azonban nem recesszió évében ragadt be legjobban az ország a többiekhez képest. A hazai és a visegrádi növekedés között a válság előtti évben, 2007-ben volt a legnagyobb a különbség. Szlovákia és Lengyelország szárnyalt, Csehország is robusztusan növekedett, nálunk azonban stagnált a gazdaság. A kétezres évek közepén Magyarország megismételte azt, amit a 80-as években tett: adósságból élt jól – ez pedig egy idő után nagyon szigorúan üt vissza.

Mitől ilyen törékeny a gazdaságunk?

Csak pechünk volt? Néhány rossz gazdaságpolitikai döntés miatt maradt el a gazdaság növekedése a többi visegrádi országtól?

Kemény téma ez. Nehéz tárgyilagosságnak maradni, ahogy a számokat böngészi, a közelmúlt kirakós darabjait keresi és illeszti össze az ember. Végigéltük ezt a harminc évet, a reménytelen várakozást, a válságokat, az illúziók elillanását. A bőrünkön éreztük a naiv tévedéseket, a megmagyarázhatatlan rossz döntéseket, az opportunisták lépéseinek hatásait. Ott a vívódás, mikor, kinek mit kellett volna máshogy csinálnia? Kódolva volt ez a történet? Vagy megnevezhetők a nagy melléfogások, gonoszságok és azok elkövetői? Vagy jó volt a szándék és a stratégia, csak pechünk volt? Meg kell válaszolni ezeket a kérdéseket, hogy rendet rakjunk magunkban.

Azonban ezek a válaszok nem adnak magunkban megoldást, ha a jövőben el akarjuk kerülni a hasonló megtorpanásokat. Amit a sors ad, azon nehéz változtatni, legyenek azok akár a gazdaság és a politika vastörvényei, emberi mulasztások vagy szerencsétlenségek. Az a kérdés, miben kell magunkat: gondolkozásunkat, intézményeinket megváltoztatnunk, hogy kevésbé legyünk kitéve az elmúlt 30 év megtorpanásait okozó veszélyeknek.

Erről szól majd a cikk második része.